

[B] **EEN DARTELE BLOEI VAN ZINNETJES DIE DE WERELD OMVATTEN. HET VERZAMELDE WERK VAN F. HARMSEN VAN BEEK**

Het was een onbewuste dodenwake op 3 april 2009, de avond voor haar overlijden. Niemand wist dat Fritzi ten Harmsen van der Beek (1921-2009) zou sterven. Net had ik, tijdens een literair festival in Gent, haar geest opgeroepen in een laudatio voor Remco Campert, die van 1957 tot 1960 haar tweede en laatste echtgenoot was. Daarna, in de schemerige artiestenfoyer, haalde de dichter bij rode wijn en sigaretten herinneringen op aan haar en de bohemiënjaren in de gekraakte en snel vervallende ouderlijke villa Jagtlust aan de Eemnesserweg in Blaricum. Vandaag, een halve eeuw na de trage sloop, is Jagtlust, couveuse van de meest getalenteerde kunstenaarsgeneratie uit de naoorlogse Nederlandse geschiedenis, een Rijksmonument. Gerard, toen nog Gerard Kornelis van het Reve, kwam er en Cees Nooteboom, met wie Campert later die avond in Gent plots ruzie maakte. De schrijvers Simon Vinkenoog, Bert Schierbeek, Judith Herzberg, Gerrit Komrij, Renate Rubinstein, Dick Hillenius, Bernlef en Lucebert, uitgever en dichter Theo Sontrop, acteur Rijk de Gooyer, de tekenaars Peter Vos en Opland, de fotografen Ed van der Elsen en Johan van der Keuken, filmmaker Louis van Gasteren, jazzmuzikant Frits Müller, beeldhouwer Tajiri, Robert Jasper Grootveld, de legendarische happeningkunstenaar uit Amsterdam: iedereen van artistieke betekenis kwam in de villa van Fritzi, en op het dak ervan, genieten van het vrije leven in elkaars inspirerende gezelschap. Op dit buitenverblijf van de Amsterdamse bohème was het altijd zomer. Drank en rookwaren genoten voorrang op voedsel en veroorzaakten onbetaalde rekeningen, toen het fortuin van de gastvrouw eenmaal was verbrast. Iedereen was verliefd op haar. Campert zelf, die na hun eerste ontmoeting op het Boekenbal van 1954 meteen bij haar introk, was letterlijk een gast van het eerste uur. In 1955 schreef hij *Alle dagen feest* en zes jaar later *Het leven is vurrukkulluk*. Tussendoor registreerde hij als Wouter Campert het wel en wee in zijn eenmansblad *Jagtlust Koerier*, een kroniek waaruit blijkt dat het leven in Blaricum voor Fritzi ook slopend was, vooral wanneer er, naar haar zeggen, te weinig bloed was in haar sherry.

Fritzi deed niet aan kunst. Ze was kunst. In 1956 tekent ze nog de zesenvetigste aflevering van *Flipje*, de reclamestrip met het fruitmannetje van de jamfabriek De Betuwe, waar haar vader beroemd mee was geworden en waarmee zij het “vak” had geleerd. Ze ontwierp ook nog de zevenenvetigste serie en de achtenveertigste, die niet meer verschenen omdat De Betuwe ontevreden was over haar “slordige” werk. Toen had ze genoeg van “die misselijke fopcreatie”. Voortaan krabbelde dit enfant terrible naar eigen inzicht, terloops en betoverend, met een pen die even raak tekende als schreef, terwijl ze het stralende, voor de buitenwereld onzichtbare middelpunt was van een nieuw literair zonnestelsel. Reve, Campert en Nootboom vereeuwigden haar. Fritzi reeg de ene aanbieder aan de volgende verloofde. Ze leefde en stelde haar eigen debuut uit.

De ondergang van Jagtlust was in zicht toen in 1965 uiteindelijk *Geachte Muizenpoot en achttien andere gedichten* verscheen. De helft ervan was de voorbije zeven jaar druppelsgewijs verschenen in *Tirade*, waar Remco voor werkte. De verblufte kritiek kwam superlatieven tekort. In vijfendertig pagina's had zich een ongenaakbare meesteres van het woord neergeschreven. Hugo Claus, die zelf op die titel aanspraak kon maken, had haar nog voor het verschijnen van de bundel uitgeroepen tot de “beste hedendaagse dichter”. En al voor haar debuut ontving ze de Poëzieprijs van de stad Amsterdam. Binnen het jaar waren er drie drukken en tienduizend exemplaren verkocht. Er volgde een decennium waarin Fritzi sporadisch kleine reportages, recensies en verhalen schreef voor *Vrij Nederland* en het *Algemeen Handelsblad*. Ze werden gebundeld in *Neerbraak*, een bijzonder dun boekje. Ze schreef en illustreerde twee andere kleinoden, *Gewone Piet* & *Andere Piet*, een “Paasvertelling” over roodborstjes voor haar zoon (“Ze zijn, vanuit hun Eigenpiet, iedereen's Anderepiet z'n eigen. En omgekeerd. Daar is een hoop voor te zeggen”), en *Wat knaagt*, met de maxime: “Als verloofdes niet zo onvaak kropen zou een wereld voor ze opengaan”. Het was een zuinige, dartele bloei van zinnetsjes die de wereld omvatten.

In 1971, ze werd 44, verhuisde ze noodgedwongen van de puinhoop in Blaricum naar een arbeidershuisje in Garnwerd in het noorden van Groningen. Mijn *crottage*, noemde ze het. In een landschap van

“een soort griezigheid”, ver van de Randstad, waar provo intussen voorbij was en modes en trends aan een steeds korter leven begonnen, verdampte ze verder uit de openbaarheid. In 1972 verscheen *Hoenderlust*, “notities uit het Gedachten Leven van W.Hoendervoogt, aangaande voornamelijk Kippen & Hanen”. Dit enige wat langere prozawerk (twintig pagina's) besluit zo: “Afblijven van de hoenderen, van de kuikens en de hennen en de hanen. Ook niet rommelen achter Gods rug met kievieten of zo. Hij ziet U.” De helft van haar oeuvre was nu geschreven.

Het contrast met de kommerloze weelde van haar jeugd kon niet groter zijn, maar even mythisch als haar leven en werk was haar schuwheid. In 1975 verscheen *Kus of ik schrijf*. Die tweede en laatste dichtbundel, tevens haar literaire afscheid, opent met een vers voor Gilles, haar oogappel uit het eerste huwelijk met de Franse geologiestudent “graaf Eric de Mareschal le Font St. Margeron de la Fontaine”.

Hartelijk, liefst geluk wens ik je met je Verjaardag Hoe oud ben je nu eigenlijk twee of drie (en twintig)?

Twee jaar na *Kus of ik schrijf* rolt de vierde druk van *Muizenpoot* van de persen. Er volgden er nog twee, in 1985 en 1990. Daarna verbood ze herdrukken zolang ze nog leefde. Wie iets van haar bezat, beseftte in haar zwijgende kwarteeuw nog meer de kostbaarheid ervan.

In goed en kwaad, haar verzamelde werk, redt haar van de vergetelheid en bundelt bovendien voor het eerst haar verspreid gepubliceerde werk, goed voor bijna een derde van het boek. Een van de laatste teksten is een brief uit 1985 voor de opening van een tentoonstelling van haar vriendin Charlotte Mutsaers. “Charlotte, ik zou je willen schrijven vanuit het gebied waar het witte konijn is aangespoeld, bij al die zachtvellige dieren die steeds elkaars verjaardag vieren...” Het boek besluit met een juweeltje uit 1994, een minuscuul testament:

Lieveling Wind vertel het verder aan tulpen en hyacint en die alle anderen, dochters van Heer Waldemar, doe de groeten, doe aldoor maar lieveling, waaier wind

Toen ze in 1994 de A. Roland Holst-penning kreeg, de laatste van haar drie oeuverprijzen, ging ze die niet afhaken. Ze vond het “een beetje vervelend” dat iedereen maar wilde dat ze schreef. Roland Holst was al twintig jaar dood. Ooit stond ook de bejaarde “prins der dichters” in lichterlaaie voor de “liefste vrouw van Nederland”, die naar zijn woord “schrijft met haar stem”. De bejaarde dandy erkende in haar poëzie een “overrompelende kracht” maar dong tevergeefs naar haar gunsten. “In ’t Vagevuur geboren en getogen / werd zij door Lucifer, gek op haar ogen / aldaar bezocht. maar prompt heeft zij den Prins / der Duisternis met Muizenpoot bedrogen”, schreef Roland Holst. Iets brak in haar bij de dood van Gilles, haar enige kind, in de zomer van 2006. Ze was 79 en de nacht daalde over haar laatste levensjaren.

Fritzi, voluit Ten Harmsen van der Beek, was zowel muze als volstrekt oorspronkelijke kunstenares. Dit opstandige zondagskind uit een kosmopolitisch en artistiek gezin, op haar zesentwintigste erfgename, samen met haar broer, van een fortuin dat sneller smolt dan sneeuw, belichaamde het naoorlogse artistieke ontwaken van Nederland en bepaalde het. *In goed en kwaad* is het raadselachtige relaas van een kroongetuige. Balancerend tussen romantiek en nuchterheid, met een greep op de verspreiding van haar werk en een gezonde weerzin tegen ongewenste aandacht, danste ze ver op haar tijd vooruit en bleef ze een *artist's artist*.

In bescheidenheid en belang vind ik haar nalatenschap vergelijkbaar met die van Nescio of Elsschot. De impertinente prinses van Jagtlust ontrok haar taal aan de zwaartekracht en het vergelijk. Ze verzon neologismen wanneer ze die nodig achtte en gaf het woord zijn vrijheid terug. Verlicht en pretentieloos, excentriek en virtuoos verhaspelt ze met geraffineerd genot het dagelijkse met het plechtstatige en onderwerpt het aan haar aparte inzicht en wet. *Heer Muizenpoot* begint met twee raadselrijmen die samen een antwoord vormen dat bij nader inzien is zoekgeraakt, gevolgd door onduidelijke correspondentie en de nadelige gevolgen, in twee verzen. In alles ademt ze geniale eenvoud en baldadige ironie. Haar schaarse, quasi achteloze oeuvre, vederlicht en precies, blijft vernieuwend. Het is onsterfelijk als de hemelse mevrouw Ping, haar neerslachtige poes, die

Fritzi ten Harmsen van der Beek, getekend door Peter Vos.

welbekend voortleeft in een ander toervers. De “ vertroosting bij het overlijden van zijn gebroed” komt op het eind, maar zonder slotpunt.

O halmstaartige voortreffelijke, kijk, zwijgzame zwakzinnige allerliefste, er loopt een belangwekkend, héél klein maar bijzonder lekker beestje tussen de kiezelstenen onder de hemelsblauwe hortensia

Fritzi tekende op bevroren ruiten. Vrijwel niets was voor haar eeuwig. Ze liet een omvangrijk archief na dat nu in het bezit is van het Letterkundig Museum in Den Haag. Allicht rollen nog wat parels uit de kast, ondanks de uitspraak waarmee ze vijf jaar voor haar dood nog een journalist afpoeierde: “Het gaat niemand wat aan of ik nog poëzie heb liggen of niet. Ik ben in ieder geval niet bereid het uit handen te geven, nooit. Zegt u dat maar tegen de rest van de wereld.”

JEF LAMBRECHT

F. HARMSEN VAN BEEK, *In goed en kwaad. Verzameld werk*, De Bezige Bij, Amsterdam, 2012, 510 p.